Eurasian Academy of Sciences
Eurasian Art & Humanities Journal
2017 Volume:7 S: 58- 71
Published Online April-July 2017 (http://arthum.eurasianacademy.org)
http://dx.doi.org/10.17740/eas.art.2017-V7-05

OSMANLI CAM SANATINA KISA BİR BAKIŞ

Ayşe SARIHAN *
* Sanat Tarihçisi
E-Mail: ayseakgun35@gmail.com

Copyright© 2017 Ayşe SARIHAN. This is an open access article distributed under the Eurasian Academy of Sciences License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

ÖZET: Bu çalışmada Osmanlı cam sanatının gelişimi üzerine kronolojik ve kısa bir değerlendirme yapılmaktadır. Cam insanlık tarihinin önemli malzemelerinden biri olmuştur ve yaşamın hemen her alanında kullanılmıştır. Hammadde olarak doğada bulunan cam, çeşitli yöntemlerle şekillendirilerek kullanışlı hale getirilmiştir. Camın Osmanlı kültürüne geçiş yolu bilinmemekle birlikte, Osmanlı'da son derece zarif, estetik değeri yüksek ve özgün bir üslup gösteren cam eserler üretilmiştir. İstanbul merkezli gelişen Osmanlı camcılığı, çeşitli belgelerden edinilen bilgilere göre, Eğrikapı, Eyüp, Balat, Ayvansaray, Bakırköy, Beykoz, Paşabahçe, Çubuklu, İncirköyü bölgelerine yayılmış; bu bölgelerde kurulan atölyelerde değişik özellikte ve boyutta cam üretimi yapılmıştır. Osmanlılar'da yapılan camlar; düz cam, renkli cam ve billur cam olmak üzere üç çeşittir. Binaların pencereleri için kullanılan camlardan başka günlük hayatın ihtiyaçlarını karşılayan çeşitli cam eşya da bu sanayiye büyük bir sürüm yeri hizmetini görüyordu. Bu dönemde cam mamuller başlıca üç grupta toplanır: Lüks mamuller, faydalı eşya, orduda veya gündelik hayatta kullanılmak üzere yapılmış olan cam ürünler ve nakışlı camlar ya da eski yapılardaki pencereler için türlü yassı camlar. Ne var ki Osmanlı cam sanatının tarihini baştan sona okuyabilmemize olanak sağlayacak cam ürünlerin -malzemesinin doğası gereği kırılganlığı sebebiyle- günümüze ulaşan örnekleri yalnızca müzelerde korunan nadide eserlerden ibarettir. Modern sanat tarihi araştırmalarında Osmanlı cam sanatı ya da cam işçiliğine dair araştırmalar oldukça sınırlıdır. Bu çalışmamızın Osmanlı cam sanatına dair araştırmalara katkısı olması umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Cam, Osmanlı Cam Sanatı, Camcılık, Osmanlı Camcılığı, Beykoz.

A BRİEF VİEW TO THE OTTOMAN GLASS ART

ABSTRACT: In this study, the development of the Ottoman glass art is evaluated chronologically and briefly. "Glass" has been one of the most important material in mankind history and almost has been used in every area of life. As a raw material in nature, glass, after being shaped in various ways, has been used by man. Although it is unknown how glass transition has occured to the Ottoman culture, in this civilization, glass handcrafts had been produced which shows peculiar style aesthetically. The Ottoman glass art has been developed in Istanbul and according to various papers, circulated to Eğrikapı, Eyüp, Balat, Ayvansaray, Bakırköy, Beykoz, Paşabahçe, Çubuklu and İncirköyü regions. In these regions, glass production has been made by different features and dimensions. There are three type of glass produced in the Ottoman culture:simple glass,coloured glass, crystal glass. In addition to the glass used for the windows of the building, a variety of glassware that meets the needs of everyday life,is also very important for the industry. During this period, the glass products are classified into three groups: luxury products, useful items, glass products made to be used in everyday life or in the army and embroidered glass or flat glass for windows in old buildings. But remaining examples of glass products -because of the nature of its material, fragility- which will allow us to able to read the history of the Ottoman glass art from the beginning to the end, consist of only precious artifacts preserved in the museum. Studies on the Ottoman glass art in modern art history is quite limited. It is hoped that our study will contributes to research on the Ottoman glass art.

Keywords: Glass, the Ottoman glass art, glass production, the Ottoman glass production, Beykoz.

OSMANLI CAM SANATINA KISA BİR BAKIŞ

I. GİRİŞ

Malzemesinin doğası gereği, kırılgan ve dayanıksız bir malzeme olması nedeniyle korunması oldukça zor olan cam eserlerin Osmanlı kültürüne ait örnekleri, günümüzde etnografik eser olarak müzelerdeki yerini almıştır. Ne var ki modern sanat tarihi araştırmalarında Osmanlı cam sanatı ya da cam işçiliğine dair araştırmalar oldukça sınırlıdır. İnsanlık tarihinin önemli materyallerinden biri olan cam, Osmanlı kültüründe çeşitli yerlerde kullanılmış, çeşitli tekniklerde estetik ve kullanışlı ürünler üretilmiştir.

Bu çalışmanın temelini oluşturan ve tarih boyunca pek çok alanda kullanılmış olan "cam"ın kısaca tanımlaması öncelikle aydınlatıcı olacaktır. Camın bir rastlantı sonucunda bulunduğu söylenir. Bu konuda günümüze kadar gelen ve tarihçi Plinius tarafından anlatılan bir öykü vardır. Bu öyküye göre, bir ticaret gemisindekiler Finike kıyılarına çıkarlar. Nehir yatağında ateş yakarlar. Sonra küller arasında parlak, saydam cam parçaları bulurlar. Bu öykünün gerçek olup olmadığı bilinmez; ama ondan sonra yapılan bazı deneylerde, odun ateşinin camlaşmayı sağlayacak kadar yüksek ısı sağladığı saptanmıştır. Hâlihazırda ateşin bulunmasıyla ve dolayısıyla yüksek sıcaklık değerleri elde edilmesi sonucunda, üretiminde ateşin kullanıldığı sanat dallarının oluşumu ve gelişimi başlamıştır (Küçükerman, 1978: 42).

Esasen cam, doğada hazır olarak bulunmaktadır. Obsidyen adı verilen malzeme, gerçekte doğal camdır. Bu malzeme, camın özelliklerini taşıdığı için, çeşitli dönemlerde, değişik yöntemlerle biçimlendirilerek kesici alet yapımında kullanılmıştır. Bu açıdan bakıldığında, ilk cam örnekleri balta, bıçak ya da mızrak ucu olarak üretilen araçlara hammadde olmuştur. Hiç şüphesiz ki bu örneklerde camın yalnızca kesicilik ve sertlik özellikleri kullanılmıştır (Küçükerman, 1978: 42).

Camın malzemesi, her yerde bulunabilen, doğal maddelerden oluşur: Ana malzeme olan kum; genellikle ağaçlara ait parçaların yakılmasıyla elde edilen kül – ki kumun uygun bir derecede eriyebilmesine yarar (Olcay, 1997: 87-88) - ve kireç gibi camı ıslanmaya, neme karşı koruyacak sağlamlaştırıcı malzeme. 7. Yüzyıl'a ait olan bu cam tarifi, bugün de kullanılmaktadır (Zerwick, 1990: 10-11).

Cam ve uygarlık daima birbirine çok bağlı olmuştur. İnsanlık ilerledikçe cam daha önemli ve daha vazgeçilmez elemanlardan biri haline gelmiştir(Bayramoğlu, 1993: 364).

II. OSMANLI CAM SANATI

Osmanlı dönemi camcılığı günümüzde pek incelenmemiştir. Müzelerde ve özel koleksiyonlarda Osmanlı devrine ait pek çok cam eşya bulunmaktadır. Fakat bunların Türk işi mi, yoksa ithal edilmiş mamuller mi olduğu bilinmemektedir. Bu konudaki başlıca zorluk Avrupalı yapımcılarının Türk zevk ve ihtiyacına göre eşya yapmış olmalarından ileri gelmektedir. Bu nedenle Osmanlı cam eserlerinin nereden geldikleri, menşeiler hakkında kesin bir yargıya varmak çok güç olmaktadır (Bayramoğlu, 1974: 10).

Osmanlı İmparatorluğu'nda ahşap oymacılığı, çinicilik, dokumacılık ve maden işçiliği gibi cam işçiliği de çok ileri bir seviyeye ulaşmıştır. Birtakım arşiv belgeleri, el yazmaları, tereke

defterleri, narh defterleri ve muhasebe defterleri bu konuda önemli birer kaynak teşkil etmektedirler (Özgümüş, 2000: 70).

Bu kaynaklardan edinilen bilgiler değerlendirildiğinde imparatorluğun son yılları dışında, çok fazla cam eser günümüze gelmemiştir. Saraçhane kazılarında, 16.-17. yy. Osmanlı camları hakkında aşağı yukarı bir fikir verebilecek şişeler ve pencere camları ortaya çıkmıştır. Bütün bunlara yabancı misafirlerin ve seyyahların anılarıyla çeşitli mektuplar eklenince, geniş bir bilgi yelpazesi ortaya çıkmaktadır. Osmanlı dönemi İstanbul'unda, camcılığın devletçe desteklenen bir uğraşı olduğunu söyleyebiliriz. Devlet merkezi İstanbul olduğundan, bu alandaki bütün girişimler bu şehirde gerçekleştirilmiştir. Cam endüstrisi ve ticareti çok iyi örgütlenmiş kurallara bağlanmıştır. Cam üretimi ve satışı ciddi bir düzenlemeye ve denetlemeye tabi tutulmuştur. Camlara narh konmuştur. Narh defterlerinde, diğer eşyalar gibi camların da çeşitleri, boyları ve fiyatları gösterilmiştir. Devlet her türlü koruyuculuğu ve yardımı da yapmıştır. Birtakım sosyal güvenlik önlemleri de söz konusudur. Hastalık ve yaşlılık gibi durumlar için vakıflar kurulmuştur. Cam işleyenlerin odun tedarikinde zorluk çekmemeleri sağlanmıştır. Cam yapımında eritken olarak kullanılan cam kırıklarının (maya) yalnızca imalathanelere satılması, yabancı ülkelere ihraç edilememesi hususunda tedbirler alınmıştır. 16. yüzyılda Türk camcılığı her bakımdan değer taşımakta ve önemli gelişme safhaları bulunmaktadır (Onur, 2007: 17).

Bu dönemde İstanbul merkezli gelişen camcılık, çeşitli belgelerden edinilen bilgilere göre, Eğrikapı, Eyüp, Balat, Ayvansaray, Bakırköy, Beykoz, Paşabahçe, Çubuklu, İncirköyü bölgelerine yayılmış; bu bölgelerde kurulan atölyelerde değişik özellikte ve boyutta cam üretimi yapılmıştır. Ancak bu belgeler çoğunlukla yapılan ödemeleri saptamakta, fiyatı göstermektedir. Osmanlılar'da yapılan camlar düz cam, renkli cam, billur cam olmak üzere belli başlı üç çeşitti. Binaların pencereleri için kullanılan camlardan başka günlük hayatın ihtiyaçlarını karşılayan çeşitli cam eşya da bu sanayie büyük bir sürüm yeri hizmetini görüyordu. Bu dönemde cam mamullerin başlıca üç grupta toplandığını görüyoruz;

1. Lüks Mamuller: Lambalar, kandiller, ince ve uzun boyunlu laledanlar, çiçek vazoları, daldırmalar, kupalar, şekerlikler, sürahiler, karlıklar, kâseler, bardaklar, fincanlar, mataralar, aynalar, ıtriyat, ecza ve tenvirat şişeleri, gül suyu serpicileri (gülabdanlar) vb.

2. Faydalı eşya, orduda veya gündelik hayatta kullanılmak üzere yapılmış olanlar: Cam humbara (kumbara), renkli-renksiz donanma fenerleri, fanuslar, hamam kubbesi için şişeler vb.

3. Nakışlı camlar ve eski yapılardaki pencereler için türlü yassı camlar: Renkli camlardan yapılmış alçı pencerelerin camlarıdır. Bunlar bizde "nakışlı cam" olarak tanımlanıp, Avrupa'da "vitrail" diye anılan benzerlerinden tamamen başka bir teknikte yapılmış çok süslü ve zengin kaliteli camlardır (Onur, 2007: 27).

Ömer Lütfü Barkan, 1550-57 yıllarında yapılan Süleymaniye Camii ve İmareti'nin inşaat defterlerini yayınlamış ve bu kitapta *câmgerlere* de yer vermiştir(Özgümüş, 2000: 70).

Kanuni Sultan Süleyman zamanında (1520-66), 1522 yılında yapılan Rodos kuşatması sırasında, Osmanlı ordusu tarafından camdan yapılmış "humbara" denilen havan topları ile atılan birtakım mermiler kullanılmıştır (Resim 1). Rodos'taki çeşitli kazılarda bu cam humbaraların kırıklarına bol miktarda rastlanmıştır (Özgümüş, 2000: 72).

Süleymaniye Camii ve İmareti'nin inşası sırasında (1553-1558) inşaatta kısa veya uzun bir müddet çalışmış olan sekiz sanat grubundan toplam 3523 ustadan, Hıristiyan ve Müslümanların sayısını hesap defterlerinden inceleyen Prof. Ömer Lütfi Barkan, en yüksek vasıf ve ehliyet istenen sanat dallarında çalışmış olanların yarısına yakın bir kısmının Müslüman olduğunu saptamıştır. Hal böyle iken içlerinde kaşlık ve camgerlik gibi, mensuplarından yüksek sanat kabiliyeti istenen sanat dallarında ise durum şöyledir: nakkaşlarda toplam 63 ustadan 55'i Müslüman 8'i hristiyan; camgerlerde ise toplam 16 ustadan 15'i Müslüman ve sadece 1'i Hıristiyan olarak görülmektedir. Camgerlerden *Sarhoş İbrahim* adlı bir ustanın cami için yapmış olduğu renkli, nakışlı camlar da pek ünlüdür (Bayramoğlu, 1974: 12).

1569 yılında Sokollu Mehmet Paşa, Venedik elçisi Marc Antonio Barbaro'ya çizimler vererek 900 cami kandili sipariş etmesini istemiştir. Bu kandillerin 300'ü "*cesendello*" tipinde (Çizim 1), 300'ü bunların büyükleri, 300'ü Memlûk kandilleri ve 16. yüzyıl İznik çini kandilleri tipindedir (Çizim 2). Ayrıca sarayda kullanılmak üzere büyük lambalar ve fenerler de ısmarlanmıştır. Topkapı Sarayı'nda halen Memlûk kandili tipinde cam kandiller bulunmaktadır. Bunların biçimleri Sokollu Mehmet Paşa tarafından sipariş edilenlere çok uygundur(Özgümüş, 2000: 72).

III. Murat zamanındaki (1578-95) cam yapımıyla ilgili bazı minyatürler mevcuttur. Surname-i Hümayun'un (yaklaşık 1585) Nakkaş Osman tarafından yapılan minyatürlerindeki bazı sahneler o günün cam üretimini bir dereceye kadar açıklayacak mahiyettedir. Şehzade Mehmet'in sünnet düğünü nedeniyle düzenlenen şenlikleri anlatan bu eserin 32b sayfasında, alt kısmı tekerlekli bir platform üzerinde seyyar cam fırını tasvir edilmiştir (Resim 2). Etrafındaki işçiler de cam yapmaktadırlar. Aletler günümüzdekilerle hemen hemen aynıdır. Arka planda, ellerinde düz veya eğik kaburgalı şişeler tutan kavuklu figürler görülmektedir. Bu şişeler huni ağızlı, uzun boyunlu Bizans şişelerini hatırlatır. 33b sayfasında, Câmgerân Loncası elemanlarının geçiş töreni görülür (Resim 3). Burada da önceki minyatürde bulunan şişeler, ayrıca ortalarından boğumlu cam kaplar yer alır. Büyük ihtimalle kum saatidirler(Bayramoğlu, 1974: 12).

Topkapı Sarayı Kitaplığındaki minyatürlerinden birinde ise Sultan'ın masası üzerinde çeşitli cam ürünler görülmektedir (Resim 4). Sultan elinde bir kadeh tutmaktadır. Çevrede görülen camlar o dönemlerin tipik özelliklerini taşımaktadır. Ama önemli olan, böyle bir minyatürde camın ele alınışına da bakılarak camın Saray ve çevresi için önemli bir yeri olduğunu göstermesidir (Onur, 2007: 21).

1603-1604 Yıllarında, İstanbul'da Topkapı Sarayı'nda kullanılmış olan cam ürünleri ve türleri hakkındaki bazı bilgiler, bir belgede izlenebilmektedir. Bu belgeye göre, sarayda kullanılan "364 adet çeşitli cam ve billurun" bulunduğu görülmektedir. Ayrıca "Cariye ve Saray Ağalarının erzak tahsisatını" gösteren bir diğer belgede de, bu amaçla kullanılmış olan camların ayrıntılı bir listesi ve değerleri belirtilmektedir. Burada kullanılan "İstanbul kandili", "Frenk kandili" gibi tanımlamalardan ithal camların da günlük hayatta kullanıldığı anlaşılıyor. Ancak "Frenk kandili" nin sayıca az olması yerli üretimin yeterli düzeylerde bulunduğunu ve ithalatın ise henüz sınırlı olduğunu gösteriyor (Onur, 2007: 21-22).

1640 Tarihli Narh Defteri'nde de cam eşyalarla ilgili bilgiler bulunur. Sürahi, şerbet kâse ve maşrapaları, hasırlı şişeler, ibrikler, vazo, kandil, yel fanusu, kadırga fanusu, ayna ve düz camların fiyat listeleri verilir (Özgümüş, 2000: 74).

17. yüzyılın ünlü gezgini Evliya Çelebi "*Seyehatnâme*" sinde İstanbul'u anlatırken şişehânelerden ve tüccarlardan bahseder. Bu bilgilere göre; Esnâf-ı Şîşeciyân: 3 işyeri, 105 işçi; Esnâf-ı Tâcirân-ı Şîşe : 200 dükkan, 300 işçi; Esnâf-ı Ayîneciyân: 90 dükkan, 105 işçi; Esnâf-ı Câmcıyân: 71 dükkan, 400 işçi. Burada toplam 364 dükkan ve 910 işçi söz konusudur (Onur, 2007: 21-22).

Vehbi'nin yazdığı ve Levni'nin resimlediği III. Ahmet *Sûrname*' sinde (yaklaşık 1720) cambazlarla ilgili minyatür vardır. Buradaki cambazların, kafalarına koydukları tahtaların üzerinde kat kat camlar görülür (Resim 5). Yine III. Ahmet zamanında yaptırılan Üsküdar Meydanı'ndaki Çeşme'nin üzerinde de cam vazoların kabartma tasvirlerini görüyoruz (Resim 6) (Onur, 2007: 21-22).

III. Mustafa zamanında (1757-1774), İstanbul'daki bütün cam ve şişe imalâthaneleri Tekfur Sarayı arasında toplanmış, bu sanatla uğraşanlara bu yerler kiraya verilmiştir. "Ateş fırınlarıyla iş gören atölyeler, kuyumcu potacıları, rastık ve süleğenciler, çini ve fağfur imalâthaneleri, tuğlacılar ve çanak çömlekçiler de burada bulunuyordu. Başka yerde cam ve şişe yapılması da yasaklanmıştır. Buradaki cam ve şişe kârhaneleri' nden (iş yurtlarından) alınan kira bedelleri III. Mustafa'nın yaptığı hayrata vakfedilmiştir." Bu hükümdarın vakfiyesinde buradaki cam imalâthanelerinin miktarı ve nitelikleri hakkında izahat olduğu Ankara Halkevi'nin sergi kılavuzunda kaydedilmektedir. Prof. S. Eyice, gelecekte burada kazılar yapılıp belki de atölye yerlerini ve bazı kalıntıları bulmanın mümkün olabileceğini yazmaktadır (Bayramoğlu, 1974: 14).

III. Selim devrinde (1789-1807) gelişen *Batıya Açılış* hareketi ile birlikte mimaride yeni bir üslubun doğmasıyla, binalar Avrupa'dan ithal edilen avizelerle aydınlatılmaya, kristallerle dolup taşmaya başlar. 19. yüzyıl boyunca Doğu ülkeleri, Avrupa camlarının rekabet ettiği önemli bir Pazar olmuştur. Bu yüzyılda çok sevilen Fransız opalinlerinde Neo-klasik biçimler, Çin etkileri ve Bohemya camlarının çok köşeli desenlerinin yankıları görülür. Bunu Türk tarzı izler. Türk zevkine uygun camlar yapılması Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde "*Alla Turchesca*" ve "*A la Turque*" diye adlandırılan cam biçimlerinin gelişmesine yol açar. Bohemya'da yapılmış üzerinde atlı vezir ve padişah kabartması bulunan bir kapaklı kadeh bile vardır (Resim 6). Yine III. Selim zamanında (1789-1807), opal camın yapım tekniğini Venedik'te öğrenen Mevlevî dervişi Mehmed Dede tarafından Beykoz civarında bir cam atölyesi kurulur. Hicri 21 Muharrem 1263/1846 tarihli *Takvîm-i Vekâyî* gazetesinde de Çubuklu civarında kurulan bir billur fabrikasından söz edilir. Bu fabrika, Bursa valisi Mustafa Nuri Paşa (1798-1878) tarafından Sultan Mustafa Vakfı arazisinde inşa ettirilmiştir (Özgümüş, 2000: 77-78).

Beykoz atölyelerinde üretilen camlar çeşitli gruplara ayrılır. Renksiz camların en tanınmışları "*maydanozlu*" denilen türdür (Resim 7). Bunlar kesmelidir ve özellikle maydanoz motifli ve yaldız bezemelidir. Renkli camlar kobalt mavisi, menekşe ve koyu mavi renklerde saydamdırlar (Resim 8). Bezemelerinde yaldız veya hem yaldız hem de mine kullanılmıştır. Kırmızı saydam camlar, renksiz camın kırmızıya boyanmasıyla elde edilmişlerdir (Resim 9-10). Opal camlar Beykoz işlerinin önemli bir bölümünü teşkil eder (Resim 11-12). Bu tip cam 16. yüzyılda Venedik'te, 17. yüzyılda Almanya'da, 18. yüzyılda bütün Avrupa ülkelerinde yaygın olarak imal edilmiştir. Ayrı bir grup olan Çeşm-i Bülbüller renksiz, renkli ve opal cam (filigranlı cam) karışımıdırlar. Renkli ve beyaz opal çubuklar saydam cama gömülüdür (Resim 13). Osmanlı döneminde cam sanayiindeki son girişim, Saul Modiano adlı bir Musevi'nin 1899'da Paşabahçe'de bugünkü Tekel fabrikasının yerinde kurduğu "*Fabrica Vetramidi Modiano*" adlı fabrikadır. 1902 yılında bu fabrikada 500 işçi çalışmaktaydı. Bu

fabrika, dışarıdan gelen ürünlerin rekabeti sonucu fazla tutunamamıştır. İthal camlara kapitülasyonlar nedeniyle gümrük tahditleri ve zamları konulmadığından yerli sanayi ezilmiştir (Özgümüş, 2000: 81).

Eski kaynaklarda, İstanbul'dan Avrupa'ya cam üretimini öğrenmeye giden ustalardan bahsedilmektedir. Ayrıca, Avrupalı ustaların da İstanbul'a gelip üretimde bulundukları bilinmektedir. Bu nedenlerden dolayı geç dönem Osmanlı cam ürünlerinin kesin olarak teşhisi mümkün olamamaktadır. Örneğin, bazı cam ürünlerinin diplerinde ve kapaklarında Arapça rakamlar vardır. Bunlar buradaki Avrupalı ustalar mı yoksa Avrupalı ustalarla birlikte çalışmış olan Türk ustalar tarafından mı yapılmıştır veya Avrupa'dan mı ithal edilmiştir gibi soruları cevaplamak imkânsızdır. Fakat örneklerin Osmanlı sanat anlayışını yansıttığı muhakkaktır (Özgümüş, 2000: 81-82).

Cumhuriyet'le birlikte Türk cam sanatında yeni bir dönem başlamıştır. İstanbul'da 1934 yılında Paşabahçe'de Vekiller Heyeti kararıyla ilk Cam Fabrikası kurulmuştur. Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş. olarak İş Bankası tarafından kurulan bu ilk fabrikadan sonra, değişik cam konularında çalışılan pek çok yeni fabrika kurulmuştur. Makinelerle yapılan üretimle Türk camcılığı kendini kanıtlamış, iç piyasa tüketimini karşılamış ve ihracat yapılmaya başlanmıştır (Yazar ve diğerleri, 2013:852).

III. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

İnsanlığın varoluşundan bugüne kullanımı devam eden cam sanatı öncelikle ihtiyaçtan doğan gereksinimleri karşılamak üzere biçimlendirilmiştir. Bu biçimlendirmenin ihtiyacı karşılaması, yerini estetik haz alınabilecek şekilde cama şekil vermekle devam etmiştir. Böylesi geçmişi köklü olan cam sanatı çeşitli medeniyetlerde çeşitli şekillerde hayat bulmuş ve kendi üslubunu oluşturmuştur. Bu sayede farklı kültürlerin bu sanatta kullandıkları biçimleri, renkleri, teknikleri vb. özelliklerini kolaylıkla ayırt edebiliyoruz. Camın hangi biçimlerde ve alanlarda kullanıldığına dair bize aydınlatıcı veriler sunması ele geçen o dönem belgeleriyle mümkün olmaktadır.

Bu anlamda konumuzun içeriğini oluşturan Osmanlı Cam Sanatı için de, çeşitli belgeler o dönem cam sanatı hakkında bizi aydınlatmaktadır. Arşiv belgeleri, Narh defterleri, Minyatürler, Seyehatnameler, çeşitli mektuplar ve kazılar yoluyla Osmanlı camcılığı hakkında bilgilere ulaşmaktayız. Bu bilgiler ışığında Osmanlı döneminde camcılığın bir meslek dalı olduğunu ve bu mesleği devletin de desteklediğini hatta devletin bu sanat dalı için koruyucu önlemler aldığını öğreniyoruz. Saraçhane Kazısı'nda ele geçen buluntular 16. ve 17. yüzyılda Osmanlı'da kullanılan cam şişeler ve pencere camları hakkında bize fikir vermektedir. Minyatürlerdeki konularda da camcıların çeşitli gösterileri işlenmiş ve camcılığın öneminin saray tarafından kabul edildiğinin de bir kanıtı olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü minyatürlerde dönemin padişahı da yer almaktadır ve bu gösterileri izlemektedir. Evliya Çelebi'nin "*Seyehatnamesi*" de dönemin cam yapımı hakkında bilgi vermektedir. Aynı şekilde o dönemde tutulan Narh defteri kayıtlarından da hangi tür camların kullanıldığı ve cam fiyatları hakkında da bilgi sahibi olmaktayız.

Osmanlı başkenti olan İstanbul'da camcılık gelişmiş ve çeşitli atölyelerde cam üretimi yapılmıştır. Osmanlı'da camcılık gelişmiş olmasına rağmen camın Avrupa'dan ithal edildiğini de görüyoruz. Ancak camcılığın giderek artan bir ihtiyaç halini almasıyla Osmanlı devleti

Beykoz'da bir cam fabrikası kurdurmuş ve üretime başlanmıştır. Bu fabrikada yaldızlı, mineli, kesmeli, renkli-renksiz opal camlar ve çeşm-i bülbül denilen filigranlı camlar üretilmiştir. Bu camların üretiminde hem Avrupalı hem Türk ustalar çalışmıştır. Bu durum camların kökeni hakkında bilgi sahibi olmamızı zorlaştırsa da üretilen camların Osmanlı üslubunu yansıttığını görmekteyiz.

KAYNAKÇA

Aslanapa, O. (2011). "Türk Sanatı". Remzi Kitabevi. İstanbul.

Bayramoğlu, F. (1974). "Türk Cam Sanatı ve Beykoz İşleri". İstanbul.

Bayramoğlu, F. (1993). "Başlangıcından Bugüne Türk Sanatı". Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. Ankara.

Olcay, Y. (1997). "Antalya'nın Demre (Kale) İlçesi'ndeki Aziz Nikolaos Kilisesi Kazısı, 1989-1995 Yılları Cam Buluntuları". Doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi. Ankara.

Onur, B.A. (2007). "Osmanlı İmparatorluğu Cam Sanatı Ve Çeşm-i Bülbüller". Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

Küçükerman, Ö. (1978). "Cam ve Çağdaş Tasarım İçindeki Yeri". Türkiye Şişe Ve Cam Fabrikaları A.Ş. Yayınları, İstanbul.

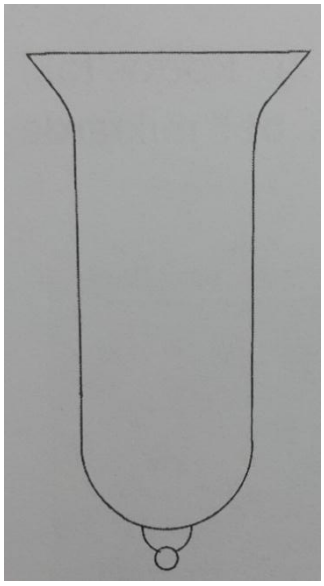
Özgümüş, Ü. (2000). "Anadolu Camcılığı". Pera Yayıncılık. İstanbul.

Yazar, T.-Aslan, T. (2013). "Biçimlerin Temel İlkeleri Bağlamında Simge Olarak Geleneksel Cam Sanatı ve Gelişimi". The Journal of Academic Social Science Studies, International Journal of Social Science. Elazığ. 829-854.

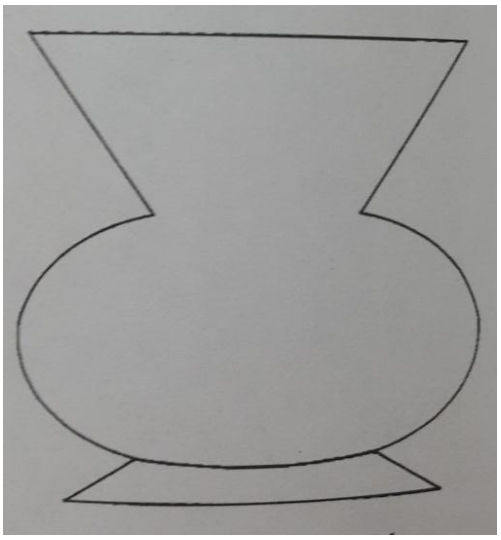
Zerwick, C. (1990). "A Short History of Glass". New York.

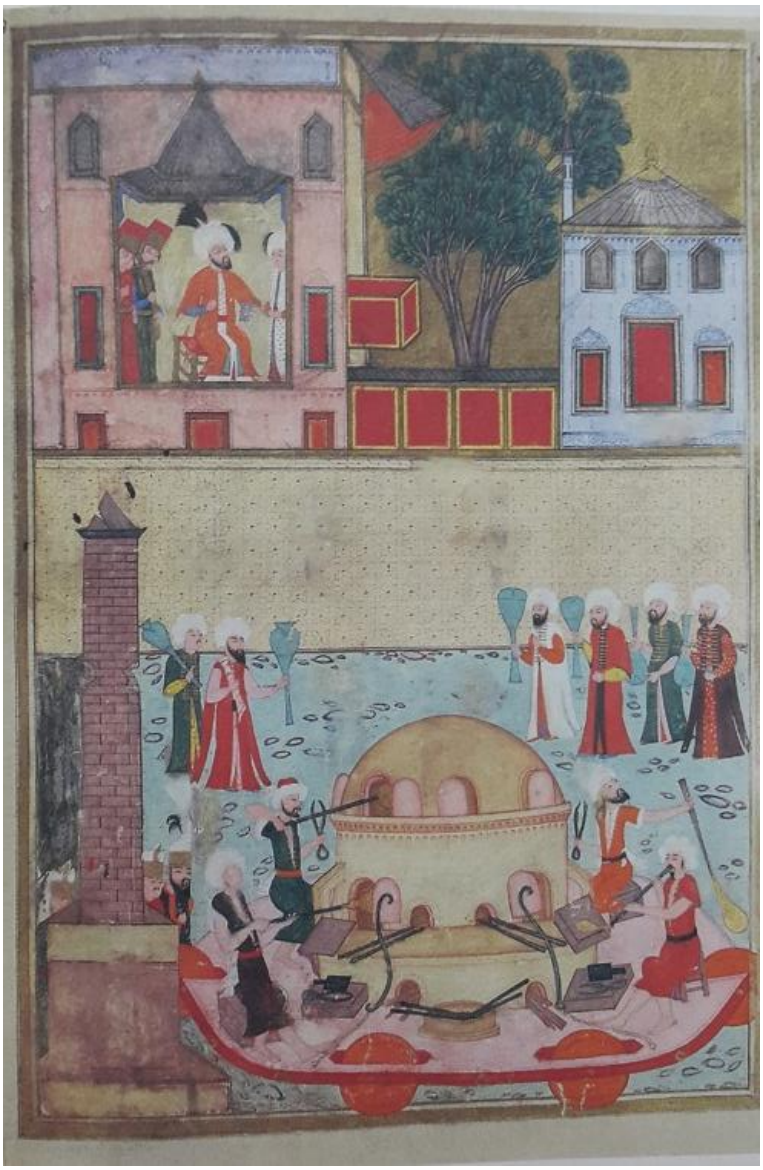
Resim 1. Cam Humbaralar (Özgümüş, 2000: 70)

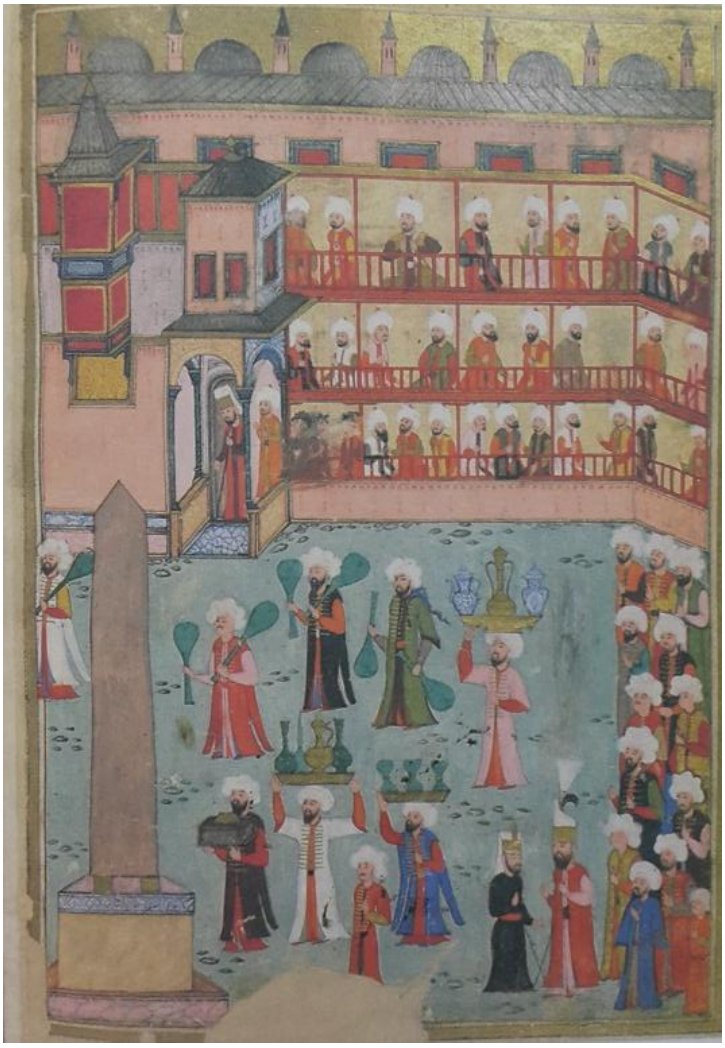
Çizim 1. "*Cesendello*" tipinde kandil
(Özgümüş, 2000: 72)

Çizim 2. İznik tipi kandil
(Özgümüş, 2000: 72)

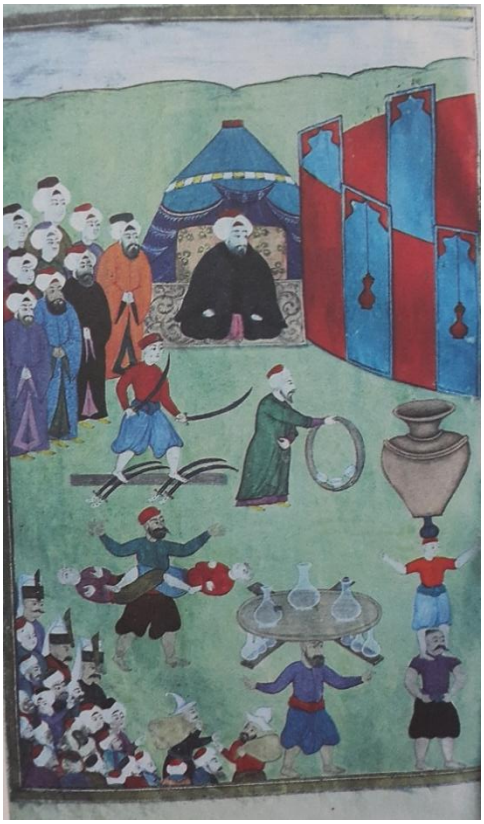
Resim 2. Cam fırını ve camcılar (Özgümüş, 2000: 71)

Resim 3. Camcıların geçişi (Sûrnâme-i Hümayun 33b)
(Özgümüş, 2000: 73)

Resim 4. Sultan eğlencesi (Bayramoğlu, 1974: 4)

Resim 5. Cambazlar (III. Ahmet Sûrnâmesi), (Özgümüş, 2000: 75)

Resim 6. Padişah kabartmalı kadeh (Özgümüş, 2000: 79)

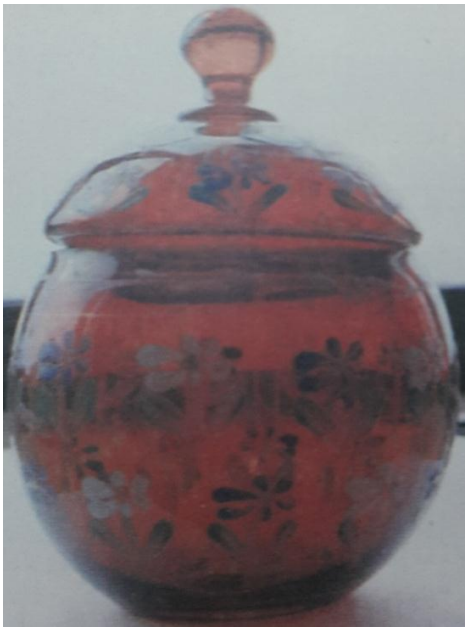
Resim 7. Renksiz Beykoz ibrik (Özgümüş, 2000: 79)

Resim 8. Renkli Beykoz gülabdan (Özgümüş, 2000: 79)

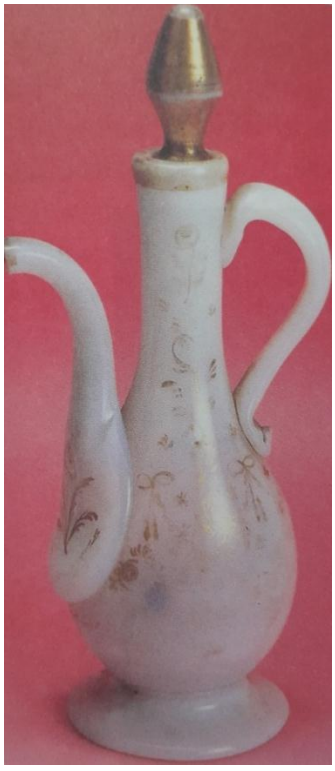
Resim 9. Renkli Beykoz gülabdan (Özgümüş, 2000: 79)

Resim 10. Renkli Beykoz şekerlik (Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları Anonim Şirketi) (Özgümüş, 2000: 80)

Resim 11. Opal Beykoz vazo (Özgümüş, 2000: 80)

Resim 12. Opal Beykoz ibrik (Özgümüş, 2000: 80)

Resim 13. Çeşm-i Bülbül sürahi (Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları Anonim Şirketi) (Özgümüş, 2000: s.82)